

GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN STRATEJİK LİDERLİĞİ İŞİĞİNDA SOSYAL DEVLET ÖRGÜTÜ ANLAYIŞI

İsmail Hakkı ERASLAN¹

Şaban KIZILDAĞ²

Ali Erdi KARABALIK³

ÖZET

Stratejik liderlik özelliğinin bir yansıması olarak geleceği doğru bir şekilde görebilen (*okuyabilen*) Gazi Mustafa Kemal Atatürk (Eraslan ve Karabalık, 2020), ordu örgütüne yönelik faaliyetlerini başarılı bir şekilde yönetmiştir. Bu yönde ilerlettiği deneyimlerini bir adım daha ileri götürerek, *deha niteliği, sezgi yeteneği ve ileri görüşlülüğü ile birlikte*, devlet örgütü yönetimi ve faaliyetleri için de mükemmel bir şekilde kullanabilen Atatürk, gelişen süreç içinde, sosyal devlet örgütü anlayışına bağlı özgün bir model geliştirerek Türk halkının, sosyo-ekonomik kalkınma ve refah düzeyini ve insanların mutluluğunu artıracak çalışmalara da imza atmıştır.

Bu çalışma, kadim Türk Medeniyeti devlet geleneği ve stratejik lider Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Temel İlkeleri doğrultusunda kâmil anlamda ortaya çıkarılan sosyal devlet örgütü anlayışına bağlı uygulamalardan hasıl olan deneyimlerinin, günümüzde yeniden, emperyalizmin etkisinden arı ve tam bağımsız bir Türkiye'nin sosyo-ekonomik kalkınmasında yol gösterici bir ışık olabileceği iddiasını analiz etmek amacı ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca sosyal devlet ve sosyal hukuk devleti kavramlarına yönelik karşılaştırmalı analizler de yapılmıştır. Araştırmanın amacının gerçekleşmesi için nitel araştırma yaklaşımına müracaat edilmiş olup, ikincil veri toplama teknikleri ile bilgiler elde edilmiştir. Toplanan veriler sistematik derleme yöntemi ile analiz ve sentez edilerek yorumlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Atatürk İlkeleri'nin birçoğunun ideal bir sosyal devlet örgütü yapılanmasını netice verebileceği ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Stratejik Liderlik, Hukuk Devleti, Sosyal Devlet, Hukuk.

SOCIAL STATE ORGANIZATION UNDERSTANDING IN THE LIGHT OF GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'S STRATEGIC LEADERSHIP

ABSTRACT

As a reflection of his strategic leadership, Gazi Mustafa Kemal Atatürk (Eraslan and Karabalık, 2020), who could see (*its reading*) the future correctly, and successfully managed the activities of the army organization. On the other hand, he took his experience one step further and used the same features in a superior way for state organization management and activities. In the developing process, Atatürk developed an original model based on the understanding of the social state organization and carried out

¹ Prof. Dr., Düzce Ün., İşletme Fak., Sağlık Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0002-2108-0279

² Dr., Anadolu Ün., İletişim Fakültesi, ORCID: 0000-0002-9284-2779

³ Doktora Öğrencisi, Düzce Ün., SBE, ORCID: 0000-0002-6211-2724

studies that would increase the socio-economic development and welfare level of the Turkish people and the happiness of the people.

This study aims to find a guiding role in the socio-economic development of a completely independent Turkey, today, again, by the experiences of the state tradition of the ancient Turkish Civilization and the practices related to the understanding of the social state organization, which was revealed in a perfect sense in line with the Basic Principles of the strategic leader Gazi Mustafa Kemal Atatürk. This study was carried out to analyze the claim that there may be light. In addition, comparative analyzes were made on the concepts of social state and social state of law. In order to realize the purpose of the research, qualitative research approach was applied and information was obtained with secondary data collection techniques. The collected data were interpreted by analyzing and synthesizing with the systematic compilation method. According to the results of the research, it has been revealed that many of Atatürk's Principles can result in an ideal social state organization structuring.

Key Words: Atatürk, Strategic Leadership, Law State, Social State, Law.

GİRİŞ

Si No Hay Pan, Para El Pobre, No Habra Paz Para El Rico (Fakirlere ekmek yoksa, zenginlere de huzur yok!- Kolombiya).

Devlet örgütlerinin ortaya çıkışından itibaren yani tarihin neredeyse her döneminde yaşamış toplumlarda görülen sosyal adaletsizliğin varlığı belirgin veya zımni bir şekilde tezahür etmektedir. Ancak böylesi bir durum, özellikle zirveye çıktığı zamanlarda, yukarıdaki sloganda da yalın bir biçimde ifade edildiği üzere, bireysel ve toplumsal huzursuzluğu beraberinde getirmektedir. Tarihsel deneyimlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda bakıldığında ise, devrimlerin, başkaldırıların ve toplumsal ayaklanmaların neredeyse tamamı gelir adaletsizliği-bölüşümüne bağlı olarak insanların ekonomik sıkıntılarından kaynaklandığı tarihsel kayıtlarla sabittir. Bu nedenden ötürü devlet örgütü yöneticilerinin tarihte yaşanan ve deneyimlenen bunun gibi veya benzeri durumları bertaraf etmek için çeşitli yönetim anlayışlarını geliştirdikleri ve buna göre bireysel ve toplumsal refahı artırıcı, özgürlükçü hak ve hukuka riayet eden ve esas alan çeşitli insancıl politikaları uyguladıkları görülmektedir.

Sosyal devlet anlayışı da, zaten, sosyal adaletin tesisine çalışan, yurttaşların sosyal durumları hakkında hassas olan ve ilgilenen, onlara onurlu ve asgari bir yaşam düzeyi sağlamak ve bunu sürdürülebilir hale getirmek amacıyla gütmeye çalışan bir kavramdır. Bu bağlamda, kadim Türk milletinin de insanlık tarihi boyunca en güzel devlet örgütü yaklaşımlarından birisi olan sosyal devlet örgütü anlayışını da benimsedikleri, geliştirdikleri ve uyguladıkları görülmektedir. Bu çerçevede sergilenen uygulamaların (özellikle insan mutluluğunu merkeze alan bir düşünce ile), sosyal sorumluluk ruhu çerçevesinde, hak ve adaleti gözeten bir hukuk sistemi ile sosyo-ekonomik yaşama aktif müdahalesini meşru ve gerekli görerek, sosyal adaleti sağladığı ve toplumsal refahı sürekli bir şekilde yükselttikleri müşahede edilmektedir. Nitekim Türkler her daim adaleti önceliklendiren bir hukuk anlayışı ile, aynı zamanda diğer halklara da bunu sağlayan bir yönetim anlayışı doğrultusunda, binlerce yıl devlet örgütleri yönetmiştir. Özellikle Türklerin İslam Dinini benimsemelerinden ve ilgili temel prensipleri içselleştirmelerinden sonra⁴, Türk Devletlerinin sosyal adalet ve buna bağlı en iyi sosyal devlet anlayışı uygulamalarını daha da ileri götürdükleri ve tüm devletlere ve toplumlara da örnek teşkil eden bir *çağdaş rol model* sergiledikleri görülmektedir.

⁴ İdeal devlet örgütü modelini; akıl ve bilim, ahlâk, adâlet, ve asabiyyet unsurları ile tasarlayan Hz. Muhammed, kuram ile uygulamayı, siyasal ideal ile siyasal gerçekliği sosyal devlet anlayışı çerçevesinde mezc ederek mükemmel bir prototip ortaya çıkarmış, ihdas etmiş olduğu devlet örgütünü diğer milletlere iyi örnek teşkil edecek şekilde yönetmiştir.

Bununla birlikte sosyal devlet anlayışı uygulamalarının çok çok yeni sayılabilecek bir dönemde, özellikle büyük sanayileşme hamlesini başlatan emperyalist ülkeler tarafından, yaygın bir şekilde gündeme getirildiği görülmektedir. Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından başlayıp günümüze dek süren insanoglunun yaşadığı süreç çok hızlı bir şekilde değişme göstermiştir. Elbette bu hızlı dönüşümün temel oyuncusu devlet örgütüdür. Paralel yürüyen gelişmeler ise modern ulus-devletin kuruluşu ve büyük sanayileşme hamlesi ile tetiklenen toplumsal değişim dinamiği, toplumların dokusunu da büyük oranda etkilemiştir. Aynı dönemde, yani XX. yüzyılın başlarında ortaya çıkan hızlı sanayileşme ve sanayide görülen hacimsel artış ise, kırsaldan kente büyük göç akımlarını, şehirleşmeyi, hızlı kentleşmeyi ve toplumsal dönüşümü beraberinde getirmiştir (Eser vd., 2011: 202) .

Öte yandan klasik liberal anlayışın piyasaya her türlü müdahaleyi mubah gördüğü dönemlerde, iş görenlerin çalışma koşullarının iyileştirilmesine (*ücret, fiziksel ortam vs.*) yönelik olarak pek de hevesli hareket etmedikleri görülmüştür. Dünya iktisat tarihinin en büyük hadiselerinde birisi olarak kabul edilen 1929 yılı Ekonomik Buhranı ise, kapitalist sistemin ciddi biçimde sorgulanması gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Bu kuşuların ve yer yer başkaldırıların etkisiyle tetiklenen ve kendi tesir alanını oluşturan sosyal devlet anlayışı, birçok devlet örgütü tarafından yaygın bir devlet politikası (anlayışı) olarak benimsenmeye başlamıştır (Eser vd., 2011: 202).

Diğer bir ifade ile devlet örgütünün anlayış biçimi, toplumların gelişimine paralel bir seyir arz ederek; toplum tarafından sırlarla dolu, toplumdaki uzak ve ürkütücü olarak algılanma biçiminden, daha şefkatli bir kimlikle tezahür etmeye başlamış, ürkütücü baba kimliğine bürünmüş olan imajına sonradan bir annenin müşfik görüntüsü de eklemiş; koruyucu, güven veren bir devlet örgütü silueti yurttaşların zihnine yerleşmiştir. Aynı zamanda insanların artan arzu ve istekleri, devlet örgütünü müdahaleci bir yapıya sevk etmiş ve sosyal devlet örgütü anlayışının yeniden yeşermesinin zemini hazırlanmıştır (Gökbunar vd., 2008: 158). Gelişen süreçle birlikte; emperyalizmin ve küreselleşmenin sosyal, ekonomik ve teknolojik araçsallıkları ile, ecir ettiği yetmemiş gibi aynı zamanda beşeri adeta esir eden ve dur durak bilmeyen şehvetli iştahı karşısında mücadele edip karşı durmak; yani her iki sömürgeci unsurun insan yaşamına ve hayat tarzına vermiş olduğu tahribatları bertaraf edip başka alanlara yönlendirmek, *aynı zamanda*, bu vesile ile neler yapılabileceğini düşünmek ve bunun üzerinde değerlendirmeler yapıp çözümler üretmek zorunluluk haline gelmiştir (Gören, 2000: 1).

Kaldı ki toplumsal gelişimleri yansıtan başarıların temel işareti, yalnızca sayısal hesaplamalar ile yansıtılan ekonomik büyüme hızı olmayıp, insanların yaşam kalitesinin geliştirilmesi ve bu vesile ile bireysel ve toplumsal refahın arttırılması da bu konuda önemli bir gösterge olduğundan, bu gelişimin yurttaşların çıkarlarına uyumunun sağlanması ve onların çıkarlarına göre tasarlanması gerekliliği belirgin bir devlet politikası haline gelmeye başlamıştır (Gören, 2000: 1) . İşte bu noktada sosyal adaleti sağlamada önemli bir araç olarak ihdas edilen sosyal devlet örgütü modeli, yönetimi altında yer alan yurttaşlarının refah ve mutluluğunu sağlamak için bölüşüm politikaları ile günümüzde daha da önemli bir konuma yükselmiştir. Sosyal devletin savunulması, artık çağdaş toplumsal mücadelenin yapı taşlarından birisi olarak görülmektedir (Güler, 2006: 29). Kaldı ki sosyal devlet örgütü yaklaşımı, devlet örgütünün yurttaşlarına bir ikramı değil, bizatihi temel görevidir. Yani sosyal devlet örgütü bireylerin doğuştan gelen temel haklarının karşılığı olarak ifade edilmektedir (Baş, 2007: 26). Nitekim sosyal devlet örgütü, toplumu oluşturan bireylere klasik anlamda özgürlüğü sağlamakla birlikte, paralel olarak, onurlu bir şekilde yaşamlarını idame etmeleri için gerekli olan temel maddi gereksinimlerini de karşılamayı görev addeden bir yönetim yaklaşımıdır. Bu bağlamda, adil gelir dağılımını sağlamak başta olmak üzere, yoksulluğun bertaraf edilmesi, fırsat eşitliğinin tesisi, planlı ve eksiksiz istihdam ve işsizlikle mücadele, sosyal denge, bütünleşme ve barış, ekonomik gelişme ve kalkınma, sosyal güvenlik, diğer sosyal hizmetler ve yardımda bulunmak, yurttaşlara tanınan bir lütuf olmayıp asli görevi olarak kabul edilmektedir (Özdemir, 2008: 173-174).

1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

• Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, kadim Türk Medeniyeti devlet geleneği ve stratejik lider Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Temel İlkeleri doğrultusunda kamil anlamda ortaya çıkarılan sosyal devlet örgütü anlayışına bağlı uygulamalardan hasıl olan deneyimlerinin, günümüzde yeniden ve tam bağımsız bir Türkiye'nin sosyo-ekonomik kalkınmasında yol gösterici bir ışık olabileceği iddiasını analiz etmek amacı ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca sosyal devlet ve sosyal hukuk devleti kavramlarına yönelik karşılaştırmalı analizler de yapılmıştır.

• Araştırmanın Sorunsalı

Küreselleşmenin etkisi ile kapitalist ekonomik düzenin adaletsiz gelir dağılımı ve bunun topluma yansımaları ile ortaya çıkan hoşnutsuzluk hemen bütün devletleri etkilemiştir. Kaldı ki, dünya geneline bakıldığında bazı devletlerin refah ve lüks içinde konforlu bir şekilde yaşamlarını devam ettirdiklerini, başka bir kesimin ise deyim yerinde ise sefalet içinde yaşam mücadelesi verdikleri görülmektedir. Diğer yandan aynı ülke içinde bazı küçük bir kesimin bolluk içinde ulusal gelirin büyük bir kısmını adeta yutarak giderek daha da zenginleştiği, nüfusun geri kalan büyük kısmının yoksulluk sınırı altında geçim sıkıntısına maruz kaldıkları müşahade edilmektedir. Bunun yanı sıra, insanlar arasında görülen yaşam kalitesi düzeyinde de dengesizlikler görülmektedir.

Toplumda görülen ve yaşanan gelir adaletsizliğine bağlı olarak ortaya çıkan bu durum insanların büyük bir kısmını elbette huzursuz ve mutsuz etmektedir. İşte bu noktada günümüzde tekrar devlet örgütü yöneticileri başta olmak üzere bilim adamları, entelektüeller ve ilgili uzmanlar sosyal devlet anlayışının insanlara sunduğu avantajlar ve nimetleri göz önüne alarak, çağın gereklerine uygun olarak uygulanabilmesinin yollarını aramakta; özellikle liberal hukuk devleti-sosyal devlet uyumlaştırılmasına yönelik gayretler sarf edilmektedir.

Aslına bakıldığında ilke ve devrimleri ile Türk halkının refah ve mutluluğunu sağlamak için en ideal model olan sosyal devlet yaklaşımını uygulamaya geçiren ve bunda da oldukça başarılı olan Mustafa Kemal Atatürk'ün özellikle Milliyetçilik-Halkçılık-Devletçilik bileşiminden oluşan sosyal devlet anlayışının en uygun modellerden birisi olduğu tescillenmiştir. Günümüzde devlet örgütü düzeyinde karar vericilerin ihdas edecekleri politikalarda bu hususu dikkate alarak stratejik hamleleri gerçekleştirmesi gerek Türkiye, gerekse diğer ülkelerin refahı ve mutluluğu açısından büyük kazançlar sağlayacağı kuşku götürmez bir gerçekliktir.

• Araştırma Deseni

Bu çalışmada yeni bilgilerin elde edilmesine imkan sağlayan, esnek ve keşfedici bir yaklaşıma izin veren nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Bu bağlamda çalışma, ikincil verilere bağlı elde edilen kapsamlı dokümanlara bağlı olarak etkileşimsiz-analitik yöntemlerden sistematik derlemeye dayalı, betimsel amaçlı nitel bir araştırma deseni özelliği taşımaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ile *hukuk devleti*, *sosyal hukuk devleti* ve *sosyal devlet* örgütlenmesi ve yönetimi alanında çeşitli görüşler çerçevesinde yapılan çalışmaların kapsamlı olarak değerlendirilmesi ve stratejilerin ortaya çıkarılması bakımından ilgili literatüre katkı sağlayacağı ve bu yöndeki mevcut boşluğu doldurması amaçlanmaktadır.

• Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada elde edilen verilerin tamamı ikincil veri toplama yöntemi ile elde edilmiştir. Bu bağlamda konu ve kavramlar çerçevesinde şimdiye kadar ortaya çıkarılan yazılı metinler, kitaplar, kök makaleler, lisans üstü tez çalışmaları, araştırma makaleleri, tarihsel arşiv ve diğer ilgili dokümanlardan

farklı disiplin çalışmaları (tarih, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, hukuk, yönetim-örgüt, strateji vs.) neticesinde ihdas edilen bilgilere müracaat edilmiştir.

• Araştırma Bulgularının Analizi ve Aşamaları

Sistemik inceleme, birden fazla çalışmadan elde edilen kanıtları bir araya getirme ve sentezleme, parçaların toplamından daha büyük bir bütün oluşturan titiz bir yöntemdir (Purssell ve McCrae, 2020). Bu bağlamda elde edilen verilerin tamamı, nitel araştırma yaklaşımı kapsamında sıklıkla başvurulan ve elde edilen verilerin yeni yorumlarla farklılaştırılıp detaylandırılmasını temin eden önemli bir özellik olmasının yanı sıra, özellikle veri toplamanın görece zor olduğu veya fazla bilimsel araştırma-çalışma yapılmamış konuların incelenmesinde ve analiz edilmesinde kullanışlı bir yaklaşım olan *sistemik derleme tekniği* çerçevesinde sentez edilerek değerlendirilmiştir. Araştırma sorunsal kapsamında olup, ilgili alanda yapılmış tüm araştırmalar taranmış, belirli kriterlere göre inceleme grubuna dâhil edilmiş, çalışma bulguları sentezlenmiştir.

Araştırma süreci aşamalarında; öncelikle, önde gelen veri tabanları başta olmak üzere, konu hakkında yazılı tüm özgün ve kök çalışmalar müdekkik bir şekilde incelenmiş ve elde edilen dokümanlar kronolojik olarak sıralanmıştır. Daha sonra temalara ayrılan konulara yönelik bir tasnif daha yapılarak, her bir alt konuya yönelik ilgili veriler dijital olarak dosyalanmıştır. Kategorize edilen tüm veriler, araştırmanın amacı çerçevesinde incelenmiş, çalışma bulgularının özetleri çıkarılmıştır. Daha sonra bu rafine edilmiş, veriler sentez edilerek yorumlanmıştır.

2. ENDÜSTRİ TOPLUMUNUN ORTAYA ÇIKIŞI VE SOSYAL DEVLET ANLAYIŞININ GELİŞİMİNE ETKİSİ

Gelişen tarihsel süreç içinde, olağanüstü olayların da (*savaş, afet, kriz, hızlı endüstrileşme, kentleşme, nüfus hareketleri vs.*) etkisi ve tetiklemesi ile, sosyal devlet anlayışına olan gereksinim tekrar yeşillenmeye başlamış ve devlet örgütü, sosyal refahı azami düzeye çıkarmak amacıyla sosyo-ekonomik yaşamın işleyişine müdahale ederek, gelir dağılımı adaletsizliklerine ve toplumun refah düzeyinin dengelenmesine karşı ciddi bir rol üstlenmek zorunda kalmıştır (Yay, 2014: 148). XIX. yüzyılda kömürün bir enerji kaynağı olarak endüstride ve ulaşımda kullanılması ile ticaret yaygınlaşmış, aynı zamanda, teknolojik gelişmelerde esaslı bir sıçrama da gerçekleşmiştir. Özellikle endüstriyel teknolojideki gelişmeler köklü değişimlere sebep olmuş, ilave olarak tarım sektöründe de verimliliği artırmasının yanı sıra, sanayi sektörünün ekonomide merkeze oturtmasına da vesile olmuştur (Torun, 2003: 194).

Öte yandan ekonomi tarihi açısından bakıldığında bu süreç, ideolojik yaklaşım olarak Liberalizm, sistem bakımından ise *Endüstriyel Kapitalizm* olarak adlandırılmaktadır. Bütün bu gelişmeler dikkate alındığında ise, *Endüstri Toplumu* adı verilen ve geleneksel toplum yapısından bütünüyle farklı olan yeni bir toplum yapısı tezahür etmiştir (Torun, 2003: 194). İşte tam bu noktada, gelişen süreç paralelinde önemi giderek artan ve bir gereksinim haline gelen ve endüstri toplumlarında ortaya çıkan zayıf kesimlerin (*dezavantajlı grupların*) ve yoksulların insan onuruna uygun bir yaşam kalitesine kavuşmasını amaçlayan sosyal devlet örgütü yaklaşımı, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ve XX. yüzyıl boyunca, önemli bir gelişme göstererek, alışılmışın ötesinde bir anlayış çerçevesinde farklı ve yeni hizmet paketleri ile toplumsal refahın sağlanmasında ve sosyal yaşamın güvenceli bir şekilde tesis edilmesinde yadsınamayacak düzeyde bir rol oynamış, tatbik edildiği dönem süreci boyunca, bu hususta başarı kaydetmiştir (Bulut, 2003: 173-191).

Sosyal devlet anlayışının uygulanabilmesi ve yaygınlaştırılabilmesi için gerekli en önemli altyapılardan birisini hukuk oluşturmaktadır. Bu bağlamda, yasama-yürütme-yargı çerçevesinde şekillenen çağdaş devlet örgütü yapılanmasında, sosyal devlet icraatlarının yasalığını sağlayabilmek için

hukuk devleti ve sosyal devleti anlayışının bağdaştırılmasına yönelik çabaların da gerçekleştirildiği görülmektedir.

3. SOSYAL DEVLET YAKLAŞIMI VE HUKUK DEVLETİ

Sosyal devlet örgütü anlayışı, temelde, özünü kişi özgürlüğünün korunması ve devletin hukuka sadık bir şekilde hareket etmesinde bulan ve hukuk devletinin uygulamada dolduramadığı boşluğu tamamlamayı amaçlayan örgütlenme anlayışıdır. Hukuk devleti ise, özellikle, XIX. yüzyılda yaşanan çok önemli sosyo-ekonomik ve siyasal devrimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan sınıfsal çatışmalara çözüm bulunamayınca, çözüm olarak toplumcu düşüncelerin gelişmesi ile neşvünema bulmuş bir yaklaşımdır (Bulut, 2001: 334-335).

Aslında bakıldığında Antik Çağlara kadar uzanan dayanan hukuk devletine olan gereksinim, nepotizm ve tiranlığa karşı hükümeti denetlemek çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Öyle ki toplum mühendisliği yapma amacıyla tepeden inmece kamuoyu algısıyla dogmatik ve statik bir iktidar görünümü prokrustes olarak adlandırılır. Hobbes'un Leviathan kavramıyla anlattığı metafor ise devletin ve hükümetin mutlak güç ve yetkilerle donatılmasıdır. İbn-i Haldun'un asabiyet kuramının son aşaması zorbalık ise tiranlık anlamına gelir. İşte bu kavramları ortadan kaldıracı yegane güç hukukunun üstünlüğünü esas alan hukuk devletidir.

Gözler (2007: 92), bir hukuk devletinin unsurlarını; (1) yasama, yürütme ve yargının hukuka bağlılığı, (2) yürütme ve yasama işlemlerinin yargısal denetimi, (3) yargı bağımsızlığı, (4) yönetimin mali sorumluluğu, (5) kanuni hakim güvencesi, (6) ceza sorumluluğunun ilkelerine ve hukukun genel ilkelerine bağlılık, şeklinde ifade etmektedir.

Yüce'ye göre (1997: 44) hukuk devleti; her işinde ve işlevinde adalet kuralına bağlı, düzeni halkın katkısıyla kurulan ve işleyen, insanın onurlu ve sorumlu bir varlık ve insanlığından gelen temel hak ve özgürlükleri bulunduğu inanan ve bu hak ve özgürlükleri nereden gelirse gelsin her türlü saldırıya karşı koruyan, insanın temel haklarıyla toplum yapısının zorlayıcı gerekleri arasında, birini diğerine feda etmeden uyumlu bir denge kurabilen, devlet kuvvetinin, tek elde toplanmasını önlemek amacıyla yetkileri önceden belirlenmiş organlar aracılığıyla kullanan bütün işlemlerini yargı denetimi altında tutan, mahkemeleri bağımsız ve tarafsız olan, yoksulu varlıkları, güçsüzü güçlüye soydurmamaya ve ezdirmeyen devlettir.

Dünya Adalet Projesi hukuk devletini 4 evrensel ilkenin yer aldığı kurallara dayalı bir sistem olarak tanımlayarak, temel ilkeleri; (1) Devlet ve kamu görevlileri hukuk karşısında hesap verebilir olmalıdır, (2) Hukuk kuralları açık, erişilebilir, istikrarlı, adil olmalı ve temel hak ve özgürlükleri korumalıdır, (3) Kanunların yürürlüğe girmesi ve uygulanması adil ve etkin olmalıdır, (4) Adalet sisteminde yer alan hakim, avukat ve onların temsilcileri görevlerinde bağımsız olmalıdır şeklinde belirlemiştir (Özaltın, 2019: 1753).

Anayasa Mahkemesi'ne göre hukuk devleti, *bütün işlem ve eylemlerinin hukuk kurallarına uygunluğunu başlıca geçerlilik koşulu bilen, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurmayı amaçlayan ve bunu geliştirerek sürdüren, hukuku tüm devlet organlarına egemen kulan, anayasaya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, insan haklarına saygı duyarak bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, anayasa ve hukuk kurallarına bağlılığa özen gösteren, yargı denetimine açık olan yasaların üstünde yasa koyucunun da bozamayacağı temel hukuk ilkeleriyle anayasanın bulunduğu bilincinden uzaklaşmayan bir örgütlenmedir* (Özaltın, 2019: 1756).

Hukuk devletinden bireysel temel haklar, kişilerin sosyal statülerine bakılmaksızın eşit şekilde muamele görmekte iktisadi alanda ise mülkiyet garantisi ile sanayi ve ticaret özgürlüğünü tesis etmekte, tüm yurttaşların bu temel haklardan hukuken eşit şekilde yararlanmalarının yolunu açmaktadır (Gören,

2000: 7-8). Özgürlük hakları esas olarak, *sosyal bakımdan zayıf olanlar için temel hak korumasının güçlendirilmesi, güçlü olanlar için temel hak korumasının zayıflatılmasını* göz önüne almaktadır. Devlet örgütü, toplumda güçsüz bireyler karşısında temel haklarla güvence altına alınan menfaatleri özellikle korumakla yükümlü olup, öte yandan sosyal yaşamda güçlü olan bireyler karşısında bu kişilerin özgürlüklerinin başkasına yük olmamasına özen göstermektedir (Gören, 2000: 8) .

Hukuk devleti, bireylerin özgürlüğünü amaç edinen bir devlet örgütlenmesi olarak kabul edilmektedir. Öte yandan sosyal devlet örgütünün amacı ise, herkesin iyiliği ve bütünü iyiliği olan bir örgütlenme yaklaşımını ifade etmektedir. Hukuk devleti bireysel özgürlüğü, sosyal devletse toplumun iyiliğini teminat altına alır. Halbuki bireysel özgürlük ve toplumun iyiliği hem ide olarak hem de gerçekte çeşitli bakımlardan ve sık sık rastlanan çatışma halindedirler (Huber, 1970: 28). Sosyal devlet örgütü kavramı, daha ziyade geleneksel devlet ile endüstri çağının toplumsal varlığı arasındaki ziddiyetten oluşmuş bir örgütlenme şekli olarak anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile, nasıl ki hukuk devleti kavramı bir burjuva devriminin yaratıcısı ise; sosyal devlet kavramı da endüstri devriminin bir mahsulü olarak görülmektedir (Huber, 1970: 34).

İnsan onurunun geliştirilmesine ve korunmasına büyük önem veren sosyal devlet anlayışı, toplumda yoksul ve ihtiyaç sahibi bireylere devlet örgütü tarafından yardım edilmesini ve onlara insan onuruna uygun asgari bir yaşam düzeyinin temin edilmesini esas almaktadır. Bunun aksi şeklinde bir yaklaşım sergilendiğinde, yani sosyal devlet yaklaşımı temel ilkesi ihmal edildiği anda, bütünlük bozulduğu ve insan onurunun zedelendiği kabul edilmektedir. Çünkü devleti hukuka bağlayıp, yurttaşların kişisel ve siyasal haklarını garanti altına almak ve onurunu korumak için şart olmakla beraber, yeterli değildir (Bulut, 2001: 335).

4. SOSYAL HUKUK DEVLETİ

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi 1985 yılında almış olduğu bir kararında, sosyal hukuk devleti tanımını; *insan hak ve hürriyetlerine saygı gösteren, ferdin huzur ve refahını gerçekleştiren ve teminat altına alan, kişi ile toplum arasında denge kuran, emek ve sermaye ilişkilerini dengeli olarak düzenleyen, özel teşebbüsün güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayan, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma yaşamının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadi ve mali tedbirler olarak çalışanları koruyan, işsizliği önleyici ve milli gelirin adalete uygun bir biçimde dağılmasını sağlayıcı tedbirleri alan, adaletli bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendini yükümlü sayan, hukuka bağlı, kararlılık içinde ve gerçekçi bir özgürlük rejimi uygulayan devlettir* şeklinde ifade etmiştir.

Epistemolojik olarak incelendiğinde sosyal hukuk devleti yaklaşımında; hukuk, geçmişle bugün arasında statik bir yapıda, günümüzde ise zamana uymak açısından dinamik bir durumdadır. Bu bağlamda, kültürün oluşum sürecinde kültüre ontolojik meşruiyet sağlayan toplumsal bir bilinç, ayrıca bilgi değişim ve dönüşüm paralelinde kültürün dinamizmi epistemolojiye dayalı meşruiyeti karşımıza çıkarmaktadır. Hukuk devleti, devletin siyasal ve sosyal alandaki iktidar pratiğinin hukukla bağlı olduğunu öngörür. Kaldı ki devlet, hukuku üretmez, hukuktan meşruiyet ve güç alır. Hukuk devleti, devletin sınırlılığını belirlediği doğrultuda organlarının hukuka bağlı olmasını düzenlemektedir. Yasama, yürütme ve yargı organları bu sayede birbirinden bağımsızdır ve hukuk ilkeleriyle sınırlılıkları belirlenmektedir. Güçler ayrılığı sayesinde yönetimde nepotizm ve yozlaşma asgari seviyeye inecektir. Demokratik Cumhuriyet rejiminde hukuk devleti yazılı kurallara göre değil normlara (*insanlara*) göre belirlenir. Rousseau'nun deyişiyle bu durum soy aristokrasisi yerine para aristokrasisi kavramını getirmez (Kaya, 2015: 373).

5. SOSYAL DEVLET YAKLAŞIMI

Yukarıda da işaret edildiği üzere sosyal devlet yaklaşımının kökenleri çok daha eskilere uzansa da özellikle XX. yüzyılda tekrar gündeme gelmeye başlamış, 1940'lı yıllardan itibaren başta Avrupa

coğrafyasında olmak üzere yaygınlaşarak uygulamaya geçirilmeye başlanmıştır. 1970’li ve 1980’li yıllarda ise dünya ekonomisinde ve sosyolojinde görülen değişim ve gelişmelere paralel olarak, sosyal devlet anlayışına yönelik çalışmaların artmasını da beraberinde getirmiştir (Türkoğlu, 2013: 278). Nitekim gelişen süreç içinde, sosyal devlet uygulamaları, devletin sosyal alana müdahale ederek, içinde bulunulan krizi aşmak adına, insanların onurlarına yaraşır bir yaşam sürmeleri noktasında önemli değişiklikler getirmiştir (Candan ve Erol, 2017: 112-113). Bu bağlamda sosyal devlet, geleneksel devlet kavramı ile endüstriyel sınıf toplumu arasındaki zıddiyeti sosyal entegrasyon yolu ile gidermeye çalışan, modern endüstri çağının bir devlet örgütü modeli olarak tanımlamak mümkündür (Huber, 1970: 36).

Binaenaleyh sosyal devlet yaklaşımı, özellikle XX. yüzyılda batı demokrasilerinde liberal devlet anlayışının evrilmesiyle neşvünema bulmuş ve gelişmiş; bu bağlamda klasik haklar ve özgürlükler karşısında devletin tutumu değişmiş, sosyal devlet kavramı, devletin toplumsal barış ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla, sosyal ve ekonomik yaşama aktif müdahalesini gerekli gören bir anlayışa dönüşmüştür (Tacir, 2019: 967). Sosyal devlet ilkesi başkalarının sırtından kazanılan güç konumlarının güvence altına alınması için özgürlük haklarının her türlü kötüye kullanımını yasaklamış, *aynı zamanda*, sosyal açıdan önemli bir özgürlük ve eşitlik statüsünü garanti etmiştir (Gören, 2000: 7-8).

Nitekim sosyal devlet yaklaşımı, bireylerin sosyo-ekonomik yaşamına doğrudan müdahale ederek, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyup güvence altına alan, adil gelir paylaşımını sağlayan, sosyal güvenliği sağlayarak bireyleri gelecek korku ve endişesine sevk etmeyen, bireylerin refahını ve mutluluğunu esas alan bir örgütsel yapılanmadır (Göze, 1995: 281). Sosyal devlet yaklaşımında birey, belli bir sosyal ve ekonomik ortam içinde yaşayan çeşitli sosyal bağlantıları olan bir varlıktır (Göze, 2015: 399). Sosyal devlet, böylece bir noktada kendi ontolojik varlığını zayıflatan ekonomik ve dolayısıyla sosyal gelişmelerin yaşanmasına neden olur (Kayalidere ve Şahin, 2014: 60). Binaenaleyh, sosyal devlet, insanlara onurlarına uygun biçimde asgari bir yaşam düzeyi sunan, toplumun refahını sosyal adalet ve sosyal eşitlik ilkelerine göre yerine getiren bir örgütlenmedir (Tacir, 2019: 967). Anayasa Mahkemesi kararlarında da belirtildiği üzere; sosyal hukuk devletinin tüm kurumlarıyla Anayasa’ya uygun biçimde kurularak işletilmesini, bu yolla bireylerin refah, huzur ve mutluluğunun sağlanmasını gerekli kılar (Tacir, 2019: 967).

Bireylerin sosyal ve ekonomik durumlarıyla ilgilenen ve onlara asgari bir yaşam düzeyi sağlamakla görevli olan sosyal devlet, sosyal hakları uygulamaya taşınması ve sağladığı geniş kamu hizmetiyle muhtaç, yoksul, işsiz ve zayıf kesimlerin insan onuruna yaraşır bir yaşam standardına kavuşmasını amaçlayan (Sağlam, 2011: 79) sosyal devlet, aynı zamanda, sosyal dengeyi ve barışı da temin ederek, beraberinde barış ortamını tesis etmeyi hedeflemektedir (Yay, 2014: 150). Sosyal devletin amaçlarından biri de, devletin piyasaya müdahalesi ve adil gelir dağılımını sağlamaya çalışması da sosyal devletin özelliklerinden biridir (Kırtay, 2017: 68). Bu bağlamda sosyal devlet uygulaması ve anlayışı, tarihsel, toplumsal, siyasal ve ekonomik temelleri açısından belirli bir dönemin kurgusal bir anlam bütününe meydana getirmiştir (Yanık ve Kara, 2014: 23).

Bu anlayış çerçevesinde değerlendirildiğinde; sosyal devlet politikalarını milliyetçilik-halkçılık-devletçilik ilkeleri doğrultusunda yoğuran ve bunu yaşama geçiren Mustafa Kemal Atatürk’ün, ihdas etmiş olduğu özgün sosyal devlet örgütü modeli, sosyo-ekonomik kalkınma ve refahın sağlanmasında önemli mesafe kaydetmiştir.

6. GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK DÖNEMİ SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI UYGULAMALARI

Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün döneminde yaşama geçirilen sosyal devlet anlayışı ve modernleşme süreci, çağdaşı ülkelere göre oldukça farklı bir seyir takip etmiş ve bağımsızlığını kazanamamış pek çok ülke için de bir rol model olmuştur. Cumhuriyet Türkiye’si Atatürk’ün

önderliğinde, *siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal alanda yaşanan gelişmeler ile birlikte*, sosyal devlet örgütü anlayışının yerleşmesi bakımından da önemli mesafeler kaydetmiştir (Doğaner, 2007: 235). Gerçi sosyal devlet örgütü anlayışına bağlı uygulamalar, her ülkeden ülkeye farklılık arz etmekte yani kendilerine özgü sosyal, ekonomik, politik ve kültürel koşullarına göre değişiklik göstermektedir. Bu durum birçok sosyal devlet örgütü anlayışı uygulamasının doğmasına neden olmuştur (Yay, 2014: 150). Bununla birlikte sosyal devlet yaklaşımına bağlı çalışmaları ihdas etmiş olduğu devlet örgütünde başarılı bir şekilde tasarlayıp uygulayan stratejik lider Mustafa Kemal Atatürk, aynı zamanda, temel ilkelere bağlı özgün bir sosyal devlet modeli de ortaya çıkarmıştır.

Öncelikle vurgulamak gerekirse, deha özelliğinin yanı sıra stratejik liderlik vasfını da üzerinde taşıyan Atatürk'ün tüm yönleriyle incelenmesi ve bu incelemelerin ortaya konulması, O'nu anlamayı kolaylaştıracak, gelecek nesillere üzerinde ilerlemeyi sağlayacak temelleri var edecektir. O'nun iyi anlaşılması şimdiki zamanının ışığı olması anlamına gelmektedir (Sakin, 2003: 191). Bu bağlamda, Gazi Mustafa Kemal Atatürk ulusal ve dünyadaki bağımsızlık savaşlarının önderi olduğu gibi, örgütsel yönetim alanında da, bizzat tasarlayıp yaşama geçirdiği özgün devlet örgütü modeli vasıtası ile toplumsal refahın artırılmasına yönelik girişimleri de başlatmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, bütün bunları yaparken, zaman içinde acele etmeden, yani reformcu bir anlayışla yapmak yerine, devrimci bir yaklaşım sergileyerek uygulamıştır (Evyapan, 1999: 253). Kaldı ki Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen Türk Devrimi, yaşanmış hayattan alınmış ve Türk ulusunun iradesi ile oluşturulmuş sosyal bir gerçekliktir (Kayıran ve Metintaş, 2013: 580). Bu tarihsel, sosyolojik, siyasal ve kültürel ve değişimler kadar önemli olan bir diğer olgu da ekonomi alanında örnek bir model olan devletçilik ilkesidir. Devletçilik bizzat Atatürk'ün kendisinin de ifade ettiği gibi ılımlı ve sosyal devletçiliktir (Evyapan, 1999: 253). Nitekim XIX. ve XX. Yüzyılda, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir zorunluluk olarak görülen ve hayata geçirilen sosyal devletçilik yaklaşımı, aslına bakıldığında, Mustafa Kemal Atatürk'ün özgün tasarımı olan Halkçılık-Milliyetçilik-Devletçilik ilkeleri içinde gömülü olduğu ve bu ilkelerin ışığının bir yansıması olduğu görülmektedir. Atatürk, bu ilkeler doğrultusunda öncelikle Türk halkının refah düzeyinin artırılması ve kurumsallaşması yönünde hamleler gerçekleştirmiş, akabinde sosyal devlet anlayışına yönelik uygulamaları yaşama geçirmiştir.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde Türkiye'de devletin, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana özgün bir sosyal niteliği ve sosyal boyutu olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Türkiye İktisat Kongresi başta olmak üzere pek çok siyasal ve toplumsal hamle sosyal devlete geçiş yönünde yapılmış stratejik adımlar olmuştur (Özdemir, 2008: 176-177). Bununla birlikte ileriki dönemlerde Türkiye'de Atatürk'ün tasarladığı sosyal devlet anlayışının ulusal ve uluslararası düzeyde cereyan eden hadiselerle paralel olarak değişim gösterdiği müşahade edilmektedir. Zamanla Türkiye sosyal devlet niteliklerinden giderek uzaklaşmış, özellikle emperyalizmin ve küreselleşmenin etkisi ile neo-liberal politikalar hız kazanmıştır. Günümüzde de bu durum devam etmekte olup, dünyada yaşanan gelişmelerin devletin yeniden tanımlanmasını ve devletin rol ve fonksiyonlarının yeniden belirlenmesi ihtiyacını beraberinde getirmesiyle etkisi gittikçe azalan sosyal devlet özelliği Türkiye'de önemini ve etkinliğini kaybetmiştir (Yay, 2014: 160).

İşte bu noktada Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün temel ilkeleri, özellikle Halkçılık-Milliyetçilik-Devletçilik ilkeleri, ve bu ilkelere bağlı olarak uygulamaya konulan sosyal devlet yaklaşımı, günümüz koşullarına uyumlaştırarak behemehal işlevsel hale getirilmelidir. Özellikle yaklaşık 90 yıllık bir geçmişi ve birikimi olan devletçilik ilkesini, içinde bulunduğumuz yüzyılın temel sosyo-ekonomik sorunlarına çözüm üreten bir sosyal devlet anlayışına tekrar ve ivedilikle dönüştürmek elzem ve kaçınılmaz bir zorunluluk olarak öngörülmektedir.

Sosyal devletin amacı, başka bir vechesi ile, öncelikle yoksulluğu yaratan ekonomik bölüşüm ilişkilerini sosyal adalet çerçevesinde temelden değiştirerek toplumsal dengesizliğin kökünü kazımak, birey ve toplumun refah ve mutluluğunu sağlamaktır. Stratejik lider Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün döneminde yeni Türk Devleti örgütü vasıtası ile daha kuruluşunun ilk günlerinde adeta henüz gün yüzüne çıkmamış özgün sosyal devlet anlayışına bağlı farklı eksenlerde (*sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, bireysel haklar, özel sektör-girişimcilik vs.*) adeta bir seferberlik başlatıldığı, bazı eksenlerden sıfır noktasından başlanıldığı, bununla birlikte, başlatılan uygulamalar ile birlikte halkın refahının yükseltilmesine yönelik çok olumlu sonuçların alındığı görülmektedir.

Nitekim Atatürk dönemi Türkiye'sinde, bu temel ilkelerin uygulanması ile sosyo-ekonomik alanlarda oldukça önemli başarılar elde edilmiştir. Örneğin o dönemde Türkiye, dünyada mucize olarak adlandırılan sosyal ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmiş; öyle ki, 1930'ların on yılında, dünyanın en hızlı ve istikrarlı büyüyen iki ülkesi konumuna yükselmiştir. Atatürk, ekonomide yakaladığı bu olumlu ivmeyi, sosyal devlet anlayışı çerçevesinde de harmanlayıp yoğurarak, toplumsal refahın yükselmesine ve gelişmesine yönelik icraatları da hayata geçirmiştir. Geliştirdiği sosyal devlet yaklaşımı ile, öncelikle gereksinimi olan bireylere temel sosyal haklar kazandıran, yani en dezavantajlı kesimlerin yaşam koşullarını iyileştiren ve bunu geliştiren-kurumsallaştıran, insan haklarına saygılı, onurlu Türkiye Cumhuriyeti Devleti yurttaşlığına yönelik politikaları hayata yansıtmaya çalışan bir modeli ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

İşçi kesimine ve sorunlarına karşı öncelikle büyük bir ilgi duymuş olan Atatürk, bu duyarlılığına binaen, henüz daha Kurtuluş Savaşı yürütülürken, sorunların bertaraf edilmesi ve hakların iyileştirilmesine yönelik ilk adımlar atılmıştır. Örneğin, oldukça olumsuz koşullar altında yoğun bir iş gören grubunun çalıştığı Ereğli kömür bölgesi için iki kanun birden çıkarılmıştır (Dilik, 1985: 94). Yine daha ilk dönemlerde, iş görenlere yönelik yapılan düzenlemeler ile, 21 Ocak 1925'te hafta tatili kanunu çıkarılarak resmi dairelerle, sınai ve ticari özel kurumlarda çalışanlara haftada bir gün dinlenme hakkı tanınmış; ileriki süreçte 1935 yılında Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki Kanun'la, hafta tatili pazar gününe alınmış ve bazı istisnalar dışında Cumartesi 13'ten sonra başlamak üzere 36 saate çıkarılmış; haftada 6 günden fazla çalışılması yasaklanmıştır (Dilik, 1985: 97).

Çiftçilere verdiği önem ve tarım sektörüne yönelik yapılan sosyal devlet anlayışı çerçevesinde birçok uygulama gerçekleştirilmiştir. Tarım sektörünün modernleştirilmesi, verimliliğinin artırılması ve tarımsal işçilerin-çiftçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi için bir dizi yasa çıkarılıp uygulamaya yönelik projeler yaşama geçirilmiştir. Örneğin, Tarımsal Kredi Birlikleri kanunu çıkarılmış, aşar vergisi yılında kaldırılmış, İstanbul Zahir Borsası kurulmuş, toprak reformu yapılarak çiftçilerin toprak ve böylece servet sahibi kılınması sağlanmış, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri ile Tarım Kredi Kooperatiflerinin kurulması yoluna gidilmiş, İskan Kanunu çıkarılarak çiftçilere çift hayvanı, alet, edevat, tohumluk, ahır ve samanlık sağlanması öngörülmüş, Devlet Su İşleri Örgütü ihdas edilmiştir ve 1938 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmuştur (Dilik, 1985: 101-102).

Girişimciliği desteklemek 1932 yılında çıkarılan kanunlarla özgün bir model daha ortaya çıkarılmış; 1923 İzmir İktisat Kongresi programının ruhuna uygun olarak, iktisadi faaliyet kısmen devlet, kısmen de teşebbüs-i şahsî tarafından yürütülecektir programı uygulanmıştır. Devletçilik uygulaması da, bazı üretim sahalarında özel sektörün de, devletin de birbirini tasfiye etmeden rol alması gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama ile insanların kazanma içgüdüleri tahrik edilerek girişimci olmaya yönlendirilmiştir; bu sosyo-ekonomik yapılandırmanın bir gereği olarak da, sosyo-kültürel gereksinimler, örgün eğitimde özel ve yaygın bir talep ve yapılanmaya yol açmıştır. Hem örgün eğitim ve öğretim çeşitlenmiş, hem de üretim ve hizmet sektörlerinde meslekler artmıştır. Öte yandan yeni girişimciler yaratmak ve mevcut girişimciyi daha da teşvik ederek iş hacmini artırmak, ekonomik

yaşamın canlanmasını amaçlama ile birlikte, bu ekonomik örgütlenme ve yapılandırma Türk insanını her şeyi devletten bekleyen kaderci anlayıştan da kurtarmayı hedeflemiştir (Tural, 1999: 945).

Sosyal devlet örgütü anlayışının en önemli eksenlerden birini oluşturan **eğitim alanında** adeta bir sıfırdan doğuş yaşanmış, büyük bir seferberlik başlatılmıştır. Bu bağlamda eğitim ve öğretimin ilkokuldan yükseköğretime kadar olan her alanında köklü çözümlere gidilmesine yönelik adımlar atılmış, fiziksel imkanların geliştirilmesi ile birlikte gerekli acil insan kaynaklarının yetiştirilmesine için büyük gayret sarf edilmiştir. Böylece Atatürk'ün özlemine duyduğu yeni sosyal devlet anlayışının temel taşlarını oluşturmuştur (Demirtaş, 2008: 156). Süreç içinde ihdas edilen Halk Evleri, Köy Enstitüleri ve Türk Ocakları gibi eğitim ve kültürel faaliyet sunan örgütlerle de sadece nesillerin eğitiminde değil yetişkin eğitiminde de yerine getirilmeye çalışılmıştır (Tak, 2007: 134). Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitimle ilgili ortaya koyduğu düşünceler çerçevesinde gerçekleştirilen atılımlar, sosyal devlet anlayışı çerçevesinde Türk toplumunun temel gereksinimini büyük ölçüde karşılamıştır (Ergin, 2019: 815) .

Stratejik lider Mustafa Kemal Atatürk sosyal devlet anlayışının en önemli eksenlerinden birisi olan **sağlık hizmetleri** alanında, daha Ulusal Kurtuluş Savaşı sürecinde, Sağlık Bakanlığı kurulmasını gerçekleştirerek ilk adımı atmıştır (Akdur, 1998: 3). Atatürk'ün henüz 1920 Eylül'ünde dile getirdiği *halkçı devlet anlayışı* belki de en çok sağlık politikaları ile kendisini ifade etme şansı bulmuştur (Karabulut, 2007: 158). Bu dönemde gerçekleştirilen kurumsallaşma hamleleri ile (*illerde kurulan Sağlık Müdürlükleri ve ilçelerde kurulan Hükümet Tabiplikleri ile*), sağlık örgütü tüm yurt düzeyine yayılmış, birinci basamağa ve koruyucu hizmetlere önem ve öncelik verilmiş, bu hizmetler doğrudan merkezi hükümetçe üstlenilmiştir (Akdur, 1998: 3). Etkin ve ciddi politikalar ile yurt içinden ve dışından gelen her türlü bulaşıcı hastalıklara karşı etkili önlemler alınarak, bunların yayılmasının önüne geçilmiştir (Gürsel, 2014: 1). Tarihsel süreç incelediğinde, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde izlenen sağlık politikalarının günün koşullarına göre başarılı sonuçlar verdiği görülmüştür (Kökcü, 2014: 98). Sağlık konusunda gerçekleştirilen uygulamalar, çağdaş Türkiye'ye giden yolda kuşkusuz çok önemli kilometre taşlarından biridir. Bu konuda Atatürk'ün öncülüğü ve yönlendiriciliği tartışılmaz bir gerçektir (Aydın, 2002: 191). Atatürk dönemi sağlık politikasının, hali hazırda uygulanan sağlık politikası ve planlamasına ışık tutacak, örnek oluşturacak ve ders alınacak nitelikte olduğu görülmektedir (Ağırbaş, vd., 2011: 746).

Özetlemek gerekirse tarihsel süreç dönemler halinde incelendiğinde; sosyal devlet anlayışının en güzel örneklerini sergileyen Atatürk'ün dönemi, sağlık politikalarının 1920-1945 etkili olduğu yıllar olarak kayda geçmiştir. Kaldı ki bu etkilerin günümüze kadar halen devam ettiği ve takdir edildiği görülmektedir. Günümüzde bile Atatürk'ün ihdas ettiği devrimsel stratejilere bağlı geliştirdiği sosyal örgütlerin yararlarını görmek ve hissetmek mümkündür. Bununla birlikte özellikle İkinci dünya savaşı akabinde (*1950'lerden sonra*), ağırlıklı olarak sağ partiler tarafından yönetilen Türkiye, Atatürk ilke ve devrimlerinden zamanla uzaklaşmış, bu uzaklaşmanın faturasını sosyal devlet anlayışının gerilemesiyle de ödemiştir. Doğal olarak bu durum Türk Halkı'nın refah düzeyine de olumsuz şekilde yansımıştır. Geçen süreç içinde ise Atatürk'ün sosyal devlet örgütü anlayışı ile günümüz devlet yönetimi anlayışı arasında paradigma, gündem ve öncelik farkları ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Sosyal devlet örgütü anlayışının temel amacı öncelikle yoksulluğu yaratan ekonomik bölüşüm ilişkilerini sosyal adalet çerçevesinde temelden değiştirerek toplumsal dengesizliğin kökünü kazımak, birey ve toplumun refah ve mutluluğunu sağlamaktır. Bu durum halkçı, milliyetçi ve devletçi bir anlayış ve bunların bileşiminden oluşan bir stratejik yönetimle ancak başarılabilir. Nitekim bu temel ilkelerin uygulanması ile Atatürk döneminde oldukça önemli başarılar elde edilmiştir. Örneğin o dönemde Türkiye Cumhuriyeti Devleti, dünyada mucize olarak adlandırılan sosyal ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmiş; *öyle ki*, 1930'ların on yılında, dünyanın en hızlı gelişen iki ülkesi konumuna

yükselmiştir. Ayrıca Atatürk'ün stratejik liderlik özelliğinin bir yansıması olarak sosyal devlet anlayışı çerçevesinde ihdas edilen farklı amaçlara yönelik olarak hizmet veren örgütler, sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmada, ulusal verimliliğin artışında, sosyal refahın gelişiminde ve Türk yurttaşlarının mutluluğunun yeniden yükselmesinde önemli fonksiyonları icra etmiştir. Kaldı ki adı geçen örgütler, bir kısmı asli fonksiyonlarını kaybetmeden, başka bir kısmı ise değişim ve gelişim göstererek günümüze kadar gelmiştir.

Ancak günümüzde halen gücünü ve etkisini daha da artıran emperyalizm baskısı (*sömürüsü*) ve küreselleşme süreci, uluslararası ve ulusal siyasal ve sosyo-ekonomik sorunları tarihte olmadığı kadar hızla artmış ve yaygınlaştırmış; *geçen sürece paralel olarak*, özellikle ulusların ekonomi sistemlerinin ve bunlara bağlı enstrümanların (*özellikle hemen her türlü sınıfta yaygınlaşmış örgütlerin*) de hızla küreselleşmesiyle birlikte, toplumlarda kazananlar ve kaybedenlerin sayısı olağanüstü artmış, bireysel ve toplumsal sosyo-ekonomik huzur ve denge bozulmuştur. Bu durumda, küresel ölçekte artan adaletsiz refah dağılımı, toplumlarda istikrarı ve güveni tehlikeye atmakta, sosyal barışı da bozmakta ve sosyal patlamaları beraberinde getirmektedir. Kaldı ki sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirlikleri konusundaki kuşku ile birlikte, işsizlik, yoksulluk ve yoksullukla bağlantılı sosyal sorunlar giderek kronik bir hastalık haline gelmekte ve birçok bireyde, gelecekteki refahlarının daha da belirsizleşeceği ve kaybedeceği duygusunu hakim kılmaktadır (Gökbunar, 2008: 171).

İşte bu noktada, stratejik bakış açısı ile sosyo-ekonomik gelişmeleri kendi döneminde çok iyi analiz edebilen Gazi Mustafa Kemal Atatürk; emperyalizmin ve buna bağlı geliştirilen sosyo-ekonomik sistemin enstrümanlarının toplumlarda dengeyi bozacağı ve toplumlara sömürge haline getireceğini (*hatta çağdaş köle yapacağını*) öngörmüştür, hatta görmüştür. Bu bağlamda çağdaş sosyal devlet anlayışının gelişmesi ve yaygınlaşması için, aldığı stratejik kararlara bağlı olarak bir dizi sosyal adalet ve sosyal güvenlik önlemleriyle, Türkiye Cumhuriyeti Devleti yurttaşları arasında siyasal ve hukuksal bakımdan ayrıcalıkların önlenmesini sağlamaya yönelik yasal-siyasal-sosyal önlemler almış ve sosyal devlet anlayışının yerleşmesine gayret göstermiştir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, devlet örgütü yönetiminde bulunan karar vericilerin (*özellikle stratejik karar alıcıların*), vatansever Atatürkçü Türk milliyetçileri ve ilgili sivil toplum örgütleri ve diğer paydaşların da görüş ve önerilerini de dikkate alarak, *behemehal*, stratejik lider Mustafa Kemal Atatürk'ün ilkeleri doğrultusunda ortak akıl geliştirmeli, sosyal devlet örgütü anlayışını canlandırmaları; *bu süreçte yaşanması muhtemel olan olumsuzlukları asgari düzeye indirmek veya bertaraf etmek ve süreci sıkıntısız ve verimli bir şekilde yönetmek için*, ciddi ve istikrarlı kısa-orta-uzun erimli bir stratejik plan doğrultusunda politikaları uygulamalı, diğer pozitif tedbir ve tedariklerle kamusal araçları ihdas ederek kullanmaları elzemdir. Aslında iyi bir kaliteli yaşam standardı ve refah düzeyinde bir gelişme ve artış meydana getiren ve bu vesile ile insanlara mutlu ortam ve umutlu bir gelecek sağlamak hedefi, ancak bilinçli bir devlet politikası ile gerçekleştirilebilir. İşte bu noktada sosyal devlet yaklaşımı, günümüz koşullarında Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ilkeleri doğrultusunda gerek bilim adamları gerekse devlet örgütü yöneticileri (siyasiler) tarafından yeniden analiz ve sentez edilerek değerlendirilmeli ve yeniden **Onurlu Türk Yurttaşlığı** tesis edilmelidir.

KAYNAKÇA

- AĞIRBAŞ, İ., AKBULUT, Y., ve ÖNDER, Ö.R., 2011. Atatürk Dönemi Sağlık Politikası, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Güz, Sayı 48.
- AKDUR, R., 1998. Türkiye'de Sağlık Politika ve Hizmetleri, Yeni Türkiye, Cilt 4, Sayı 23-24.
- AYDIN, E., 2002. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Sağlık Hizmetleri, Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi, Cilt 21, Sayı 3.
- BAŞ, H., 2007. Sosyal Devlet Milli Devlet, İcmal Yayınları, İstanbul.
- BULUT, N., 2001. Sosyal Devletin Düşünsel Temelleri ve Çağdaş Sosyal Devlet Anlayışı, Prof. Dr. Turhan Tûfan Yüce'ye Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- BULUT, N., 2003. Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu Mu? Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 52, Sayı 2.
- CANDAN, H., ve EROL, A., 2017. Türkiye'de Sosyal Adaletin Temininde Sosyal Devletin Rolü, Sayıştay Dergisi Temmuz-Eylül, Sayı 106.
- DEMİRTAŞ, B., 2008. Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler, Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı 2.
- DİLİK, S., 1985. Atatürk Döneminde Sosyal Politika, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 40, Sayı 1.
- DOĞANER, Y., 2007. Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Sosyo-Kültürel Değişim, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38) 10-15 Eylül 2007, Ankara.
- ERASLAN, İ.H., ve Karabalık, A.E., 2020. Mustafa Kemal Atatürk'ün Stratejik Liderliği ve Strateji Bilimi Açısından Lozan, Ankara ve Montrö Antlaşmalarının Analizi, HKÜHFD, Cilt 10, Sayı 19.
- ERGİN, İ., 2019. Atatürk Dönemi Eğitim Siyaseti, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 12, Sayı 63.
- ESER, B., MEMİŞOĞLU, D., ve ÖZDAMAR, G., 2011. Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 2.
- EVYAPAN, R., 1999. Atatürk ve Sosyal Devlet, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 15, Sayı 43.
- GÖKBUNAR, R., ÖZDEMİR, H., ve UĞUR, A., 2008. Küreselleşme Kıskaçındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları, Doğu Üniversitesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 2.
- GÖREN, Z., 2000. Sosyal Devlet, Seyfullah Edis'e Armağan, DEÜ Hukuk Fakültesi Yayını, İzmir.
- GÖZE, A., 1995. Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Yayınları, 1995, İstanbul.
- GÖZE, A., 2015. Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Yayıncılık, 15. Basım, İstanbul.
- GÖZLER, K., 2007. Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Yayınları, Bursa.
- GÜLER, A.B., 2006. Sosyal Devlet ve Yerelleşme, Memleket Siyaset Yönetim, Sayı 2.
- GÜRSEL, A., 2014. Atatürk Dönemi Sağlık Politikaları Ve Uygulamaları, Asia Minor Studies, Cilt 2, Sayı 3.
- HUBER, E.R., 1970. Modern Endüstri Toplumunda Hukuk Devleti Ve Sosyal Devlet, Çeviren Tuğrul Ansay, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 27, Sayı 3.
- KARABULUT, U., 2007. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış: Dr. Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-1937), ÇTTAD, Cilt 6, Sayı 15.
- KAYA, S.B., 2015. Hukuk Devleti, Demokrasi ve Anayasacılık Ekseninde Anayasa Yargısı ve Yargısal Aktivizm, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 19, Sayı 3.
- KAYALIDERE, G., ve ŞAHİN, H., 2014. Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye'de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 2.
- KIRTAY, H., 2017. Sosyal Devlet İlkesi Açısından Kentsel Dönüşüm Uygulamaları, T.C. İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ÖZALTIN, O., 2019. Türkiye'de Kamu Yönetimi Açısından Hukuk Devleti Algısının Ölçümü, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, Sayı 54.
- ÖZDEMİR, İ.M., 2008. Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Sosyal Devlet Ve Sosyal Hizmetler, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- PURSELL, E., ve MCCRAE, N., 2020. How to Perform a Systematic Literature Review: A Guide for Healthcare Researchers, Practitioners and Students, Springer.

- SAĞLAM, Ö., 2011. Sosyal Devlet Ve İnsan Hakları, T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Ana Bilim Dalı İnsan Hakları Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- SAKİN, S., 2003. Ulusal Bir Devlet Kurucusu Olarak Mustafa Kemal Atatürk, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı 2.
- TACİR, H.B., 2019. Sosyal Devlet Kapsamında Çalışma Özürlüğü ve Çalışma Hakkının Değerlendirilmesi, Terazi Hukuk Dergisi, Cilt 14, Sayı 153.
- TAK, İ., 2007. Atatürk Dönemi Eğitim Politikasının Cumhuriyetçi Karakteri, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 1.
- TORUN, İ., 2003. Endüstri Toplumu'nun Oluşmasında Etkili Olan İktisadi Ve Sina-i Faktörler, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 1.
- TURAL, M.A., 1999. Atatürk Devrinde Değişme ve Dönüşmeye Toplum Hazırlayan Bir Uygulama, Erdem, Cilt 11, Sayı 33.
- TÜRKOĞLU, İ., 2013. Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye'de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt 8, Sayı 3.
- YANIK, C., ve KARA, M., 2014. Küreselleşmenin Sosyal Devlet Anlayışındaki Dönüşüme Etkisi: Genel Bir Değerlendirme, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, Cilt 3, Sayı 6.
- YAY, S., 2014. Tarihsel Süreçte Türkiye'de Sosyal Devlet, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt 3, Sayı 9.
- YÜCE, T.T., 1997. Türk ve Alman Anayasaları Açısından Hukuk Devleti Kavramı ve Sorunları, Doruk Yayınları, Ankara.